

TÖRTÉNETI IRODALOM.

A hajdani törsvári uradalom jogi állapotjához. Kiadja Brassó közönsége. 1871. — *Brassó sz. kir. város urbéri tulajdonát képező hajdani törsvári uradalom jogi állapota.* Megjelent ugyancsak Brassóban 1882. — *Brassó sz. kir. város Emlékirata.* Ugyanott 1886. — *Czáfolata az első könyvnek* Kolozsvár 1873. — *Ujabb jelenségek sat.* — *Emlékirat a hétfalusiak ügyében* 1881. — *Erdélyi függő bajok.* Nagy-Enyed 1886.

— BEFEJEZŐ KÖZLEMÉNY. —

IV.

E kiegyezési ajánlatot a hét község képviselőtestülete 1886. nov. 27-től decz. 5-ig tartott közgyűléseiken, Henter Gábor főszolgabíró jelenlétében külön-külön jegyzőkönyvre vevén, mindhárom részt pontonként megvitatták, észrevételeiket kifejtették, követeléseiket s néhány megmásíthatlan föltételöket egyhangulag vagy szavazattöbbséggel szövegezve a jegyzőkönyvbe beigtatták, s azok érvényesítése végett választott bizalmi férfiakat a deczember 10-én Brassóban, a megye tanácskozási termében, Bedő Albert orsz. főerdőmester, miniszteri tanácsos és miniszteri biztos elnöke alatt a kiegyezés tárgyában tartott közös értekezletre elküldötték.

Jelen voltak: *Brassó város* közönsége részéről Brennerbergi Brenner Ferencz polgármester, Zámin Ede erdőmester és az alügyész, *Hosszúfaluból* a bíró és 8 választott képviselő, *Pürkerecz* községből a bíró és 4 képviselő, *Csernátfalú* részéről a jegyző és 5 választott képviselő, *Tatrangról* a bíró és 4 képviselő, *Zajzonból* az első bíró és 4 képviselő, a közigazgatás részéről Henter Gábor hétfalusi járási főszolgabíró. Ez illetékes megbizottak a vita tárgyát tevő erdők, havasok, legelők és más fekvőségek, valamint a regalejogok elkülönítése tárgyában az illető közigazgatási hatóságok és képviseletek jóváhagyásának kölcsönös fenntartásával egyetértő megállapodással a következő jegyzőkönyvi végzéseket hozták.

Mindkét fél, úgy Brassó város, mint Csernátfalú, Hosszúfalú, Tatráng, Zajzon és Pürkerecz községek megbizottjai az ezen jegyzőkönyvnek alaptételét képező, mind az öt egyes község képviselő testületében megelőzően kellőképen letárgyalt, és az erről szóló jegyzőkönyvekkel együtt ide fűzött egyezségnek rájuk vonatkozó intézkedéseit a következő módosításokkal elfogadják, — úgymint:

1. *Csernátfalú* község a 16. c) pontban kitett 56,816 forint helyett 50,000, azaz ötvenezer forintot fizet, s az ezen községet megillető erdőkből és havasokból az egyezség 3—5. pontja szerint Brassó város részére kiadandó $\frac{1}{3}$ rész a Dofšana völgy felső részében fog kiasztatni.

2. *Hosszúfalú* község a 16. d) pontban kitett 180,704 forint helyett 160,000, azaz százhatvenezer forintot fizet.

3. *Tatráng* községe a 16. e) pontban kitett 72,604 frt 80 kr helyett 50,000, azaz ötvenezer forintot fizet.

4. *Zajzon* községe a 16. g) pontban kitett 19,224 forint helyett 16,000, azaz tizenhat ezer forintot fizet, s Brassó város átengedi ezért Zajzon községnek az ugyanazon pont alatt felsorolt tárgyakon és jogokon kívül az ugynevezett „curia“ mögött levő korcsmahelyiséget is a hozzátartozó udvartérrel és hajtókerítéssel együtt; valamint a *Szászbércz* alatt levő korcsmát is; s a gyógyforrások vizének ivásra leendő ingyen használatát a községi lakosok számára jövőre is biztosítja.

A városnak pedig a jelenleg érvényben álló szerződés megszűnte vagy lejárása után a zajzoni nagy vendéglőben csakis a fürdőidény alatt évenként négy hónapig, illetőleg június 1-től szeptember végéig szabad — a közönséges pálinka és szesz kivételével — az italméresi jogot gyakorolni. Az így kimért italok után fizetendő állami fogyasztási adókat önként érthetőleg a város tartozik fizetni.

5. A 6. pontban említett területek olyképen mennek át a város kizárólagos tulajdonába, hogy a Meobab nevű dűlőből a »Lobogó« nevű fürdő körül csakis öt (5) hold fog e célra kijelöltetni; a többi részét ezen dűlőnek megfelelően be kell erdősíteni és véderdőképen kezelni. S az így átengedett apróbb területek nem fognak betudatni a város részére kiadandó $\frac{1}{3}$ rész területbe; de viszont a város is lemond czekért Zajzon községgel szemben a legelő illetmény fejében neki jutandó $\frac{1}{10}$ rész területről, illetőleg a 2. pont értelmében ezért fizetendő megváltási összegről.

6. *Pürkerecz* község az egyezség 16. pontjában kitett 18,464 frt helyett 15,000, azaz tizenötezer forintot fizet.

7. A 13. pont 2. bekezdésében említett ideiglenes kezelési és igazgatási költségek, adók és rovatatok kiszámításakor szabályszerűen javára fog iratni úgy Pürkerecznek, valamint bármely más községnek is a fennevezett egyezkedő felek közül mindazon tényleges kiadás, a melyet az illetők adó és más közköltségek czímén a szóban forgó erdők után 1883. évi január hó 1-től 1886. évi december hó 31-ig tényleg kifizettek, föltéve, hogy ezt az utolsó

zárszámadás szabályszerű lezárása előtt hiteles okmányokkal is igazolni képesek.

8. Mindenik község számára fentartatik azon jog, hogy az ezen egyezés szerint általa fizetendő összeget akár egészben, akár részben a kikötött tőketörlesztési idő előtt is bármikor lefizethesse.

9. A mi a fennevezett községek képviselő testületei által hozott, s részint eredetben, részint hiteles másolatban idefűzött s előbb is említett jegyzőkönyvi határozatok azon további részét illeti, a melyben egyik vagy másik területnek, egyik vagy másik község részére leendő kihasítása kéretik, — ez, a mennyire csak lehetséges, tekintetbe fog vétetni, már a Brassó város részére jelen egyezés szerint kihasítandó egy harmadrész kijelölésekor is. Ez azonban nem akadályozhatja meg azon elfogadott főalapelv foganatosítását, hogy a városnak kihasítandó illetmény — a zajzoni apróbb részletektől eltekintve — habár az illető községektől legtávolabb fekvő helyről is, de legfennebb csakis három darabban hasítandó ki. Ha e tekintetben kérdés merülne fel, az a fennemlített és ide fűzött egyezés 9. pontjának értelmében az országos főerdőmester, illetőleg a földművelési-, ipari és kereskedelemügyi miniszter ur megbízottja által fog elintéztetni.

10. A mennyiben pedig ezen községi határozatok az egyes csoportokba sorozott községeknek jutandó két harmadrész területekre vonatkoznak, ezeket illetőleg megállapítatik, hogy ezen területeken a netalán bekövetkező további részletes felosztásig, az addigi tényleges haszonélvezetek arányában fog a használat jövőre is az illető községek által gyakoroltatni. Ha pedig ezen további részletes felosztás szükségessé válnék, akár az illető községek többsége, akár pedig valamely illetékes hatósági intézkedés folytán, ez esetben is ugyanezen arányban fog e közösen használt terület olyképen felosztatni, hogy minden egyes község az eddig jogosan bírt és használt területeknek birtokában megmaradva, a közösből neki jutandó részt lehetőleg e mellett, vagy az ehez lehető legközelebb levő helyen kapja meg.

11. Ismételten kifejeztetik, hogy a szállításra szükséges erdei utak szabad használata mindkét fél részére kölcsönösen biztosítatik, — a mint ez különben az egyezés 13. pontjában is ki van fejezve.

12. Ezen jegyzőkönyv, illetőleg egyezés egy eredeti példányban kiállítva az elnöklő országos főerdőmester által az illetékes magas miniszteriumnak elő fog terjesztetni, a honnan egy-egy hiteles másolat úgy a városnak, mint a fennevezett 5 község mindenkének rövid idő alatt kiadatni kéretik, az illetékes közigazgatási hatóságoknak és képviselőknek leendő előterjesztés céljából

Következnek Brassó és a kiegyezett öt község megbízottainak aláírásai, végén: Bedő Albert s. k. orsz. főerdőmester, mint elnök, Nagy Gyula s. k. királyi erdőfelügyelő, mint jegyző.

Ezzel Brassó város és a hétfalusiak közül öt községgel a kiegyezés bevégzett ténynyé vált, *Bácsfalu* és *Türkös* községek nem voltak az egyezésre rábirhatók, azok föltételeikhez mere-

ven ragaszkodtak. Az ügy tehát ismételve országgyűlés elé került, de foganat nélkül. A megye főispánja, gr. Bethlen András és Nagy Gyula kir. erdőfelügyelő e két községet is egyezsége bérni több ízben megkísérlették, de azok nem voltak hajlandók követeléseiket mérsékelni.

Ez volt az ügy állása 1889. márczius haváig. Ez időtájját Bedő országos főerdőmester, a végre, hogy az 1886-iki december 10-iki egyezséget foganatosító munkálatokat felülvizsgálja, Brassóba jöven: az eddig vonakodott Bácsfalu és Türkös községek küldötteik által felkeresték s megkérték az egyezkedési tárgyalásnak újból felvételére. A főerdőmester Brassó városával közölve azt, a kérés teljesítésére készségét nyilvánította. A tárgyalás megkezdődött s hét napon át szakadatlanul folyt, oly változó eredménnyel, hogy nem egyszer annak megszakításától lehetett tartani. De a főerdőmester tapintata, békítő modora s pártatlan igazságszeretete mindkét félt engedékenységre bírta s így márczius 20-án a megyeház tanácstermében tartott közös ülésre úgy Brassó város, mint a két község képviselői, a törvényhatóság részéről Henter Gábor hétfalusi járási főszolgabíróval együtt, meghivatván és megjelenvén, Bedő főerdőmester elnöklete s Nagy Gyula kir. erdőfelügyelő jegyzősége alatt a következő egyezség kötöttet:

»1. Mindkét fél elfogadja az 1886. december 10. Brassó város és öt hétfalusi község között ugyan ez ügyben létrejött jogérvényes szerződés minden pontját azzal a hozzáadással, hogy azon egyezség alapján Brassó városának az öt megillető $\frac{1}{3}$ rész terület fejében adassék *Predealtól* s illetőleg a *Csaphya-Szuszaj* vonaltól kiindulva, közvetlenül a város tömösi erdői mellett, egy tagban 2100 catastralis hold természetben; míg az ezen felül kijárandó részeket az alapegyezségben foglalt feltételek és árak szerint Bácsfalu és Türkös községek pénzen váltják meg.

2. Brassó városa átengedi Bácsfalu és Türkös községeknek a területekre szóló regále-jogot s a város tulajdonát képező ingatlanokat: Bácsfalunak 30,000, Türkösnek 50,000 forint vételárért, melyet a két község tartozik az államkincstár által részökre a regálemegváltásért kiutalványozandó összegből, illetőleg papirokkal, a kiutalványozás után azonnal törleszteni.

Ez egyezség jegyzőkönyvbe vétetvén, mindkét fél képviselői oly kérésel írták alá, hogy az egy eredeti példányban kiállítva, Bedő főerdőmester miniszteri tanácsos által terjesztessék közvetlenül a miniszter elé, a kitől úgy a város, mint a községek egy-egy hiteles másolatot nyernek az illetékes hatóságok elé terjesztés végett.»

Ezzel tehát a Brassó-hétfalusi birtokper teljesen bevégeződött. A »Nemzet« tudósítója márczius 20-ról e megjegyzésekkel zárja be róla tett tudósítását: »A vidéken általános az öröm —

ügymond — e kiegyezkedés fölött; ezentúl mind a város, mind a községek részéről rendesebb gazdálkodás és szebb jövő remélhető, mert mindenik tudja, mi az övé. Hogy ez így van, főérdem Bedő Albert országos főerdőmester, miniszteri tanácsosé, a ki bizalomkeltő modorával, minden nézetkülönbséget kiegyenlítő tapintatával, pártatlansága és kifogyhatatlan türelme által annyi évtized után a feleket egyeztetni s jobb jövőjük iránt meggyőzni képes volt. Hálát érez iránta a város és vidék lakossága, mint a ki hazai erdészetünk rendezése és virágzásnak indítása által szerzett sok érdemét ezzel is növelte, hű segítője levén benne Nagy Gyula kir. erdőfelügyelő, a kit az ügy győzelméből szintén tetemes rész illet.⁶

V.

Lássuk a peres felek, a per tárgyát tevő és nyert birtokok, valamint a Brassó által adott zálogösszegek, csereszerződési pénzpótlások, a várórség fentartása és az állam iránt tett más szolgálatok statisztikáját. A számok meggyőzőleg beszélnek, az azokba nyilatkozó igazság megáll.

Brassó és a Hétfalu népe lélekszáma egyformán 30,000 — 32,000 lélek körül jár. Brassó lakosi közt 10,000 szászszal és 9000 magyarral 12,000-nyi román vegyül, Hétfalu népe közül 17,000 körüli számú székely mellett 13,000 ezernyi román van. A politikai hatalmat maig Brassóban a szászok, Hétfaluban a székelyek gyakorolják. Ily arányban oszlik meg a két fél előnye és hátránya, s egyik sem mondható csak a többségben levő fajának, közös az valamennyivel. A jó és rossz úgy oszlik meg ugyanazon társadalom alkotó elemei közt, mint a föld nedve és nap-sugár éltető ereje ugyanazon földterületre határolt növényvilág egyedei között. A kiegyezés megítélésénél az igazságot csak ez elv szem előtt tartása mellett lehet eltalálni.

Ennek előbocsátása után, lássuk mit kapott Brassó város a törösvári uradalomért.

1. **Pénzben.** Az *államkincstár* fizetett dézma kárpótlásban hivatalos adatok szerint: 303,603 frt. 76¹/₂ krt, Hétfalu községei a szántók, kaszálók, malmok és malomjog, mészárszékjog, három udvarház s. a. t. megváltásául az új kiegyezés szerint fizetnek e szerint: a) *Csernátfalva* 50,000 frtot, b) *Hosszúfalva* 160,000 frtot, c) *Tatrány* 50,604 frtot, d) *Zajzon* 16,224 frtot, e) *Pürkerecz* 15,000 frtot, f) *Bácsfalva* 30,000 frtot, g) *Türkös* 50,000 frtot, összesen: 371,828 frtot.¹⁾

¹⁾ Az előbb említett *kiegyezési iratból*.

Töröcsvár község 1860-iki kiegyezése folytán 13,018 katastr. hold 29 □ öl erdőterületéből Brassó várost $\frac{6}{18}$ -ad rész illetvén: ez 6036 holdat $45\frac{9}{13}$ □ ölet tett. Ebből természetben kivett 3145 holdat 1250 □ ölet, a többbit (2890 holdat $395\frac{5}{13}$ □ ölet) a község megváltotta 15,000 forinton,¹⁾ kapott tehát Brassó e három czímen együtt: 690,431 frtot $76\frac{1}{2}$ krt.

II. Természetben kivett birtokrésze.

A *Hét falu* közül:

1. <i>Hosszúfalu</i>	erdőter. 17,959 h.	769 □ öl,	legelőter. 1753 h.	600 □ öl.
2. <i>Zajzon, Tatrang,</i> <i>Pürkerecz</i>	» 13,097 »	1518 » »	» 3169 »	822 » »
3. a) <i>Csernátfalu</i>	» 5,937 »	82 » »	» 974 »	400 » »
b) <i>Türkös</i>	» 1,884 »	949 » »	» 546 »	300 » »
c) <i>Bácsfalva</i>	» 4,436 »	800 » »	» 874 »	800 » »

erdőter. 43,315 h. 918 □ öl, legelőter. 7317 h. 1322 □ öl.

Az elébbi összes erdőterületből Brassó $\frac{1}{3}$ -ad-részen kapott	14,538 h.	839 $\frac{1}{3}$ □ ölet.
A legelőterületből $\frac{1}{10}$ -edrészben	731 »	1252 $\frac{9}{10}$ » »
<i>Töröcsvár</i> birtokterületéből megtartott egyesség szerint	3,145 »	1250 » » » ²⁾
<i>Apáczu</i> erdőterületéből $\frac{1}{3}$ -adrészben	1,782 »	921 » » ³⁾
<i>Krizba</i> » »	1,355 »	1076 $\frac{2}{3}$ » »
» legelőterületéből »	244 »	380 » » ⁴⁾

Összesen: 21,798 h. 918 $\frac{2}{3}$ □ ölet.

Ez összeget levonva a községek erdő- és legelőterületei összegéből, a különbözet mindenik községnél annak külön tulajdonát számszerűleg feltünteti; megjegyztetvén, hogy a községeknek joga van a Brassó legelőrészét is, bizonyos évek határában belől 15 frttal holdját megváltani s ekkor a Brassó város által kapandó fennebbi pénzösszeghez még 10,965 frt járul.

Nézzük mit adott ezekért Brassó.

1498. II. Ulászló királynak elébb 1000 frtot, megint 2000 frtot, 1508. 2000 frtot, megint 1300 frtot⁵⁾; 1541-től 1602-ig török adóba évenként 200 frtot, 61 évre 12,200 frtot, 1625. Bethlen (Gábor fejedelemnek a Forgács-féle tartozásban 15,000 frtot, 1651. II. Rákóczy Györgynek 11,000 frtot,⁶⁾ összesen 34,000

1) Brassó sz. kir. város... *A Töröcsvári Uralalom jogi állapota* 1882. 6-8. ll.

2) U. o. 6., 7., 8., 9., 10., 11., ll.

3) U. o. 6-8. ll.

4) U. o. 4-5. ll.

5) Brassó sz. kir. város *Emlékirata* 1886. 4. 5. ll.

6) U. o. 6-7. ll.

frtot, de a mit Brassó 1886-ki *Emlékiratában* ¹⁾ az 1497-ki évtől 1651-ig 50,000 frtra tesz.

Fogadjuk hát ezt el alapul; ezen kívül Brassó visszabocsátotta a fiskusnak *Paró, Grid, Persány, Holbach, Sárkány* és *Szunyogszeg* jobbágyközségeket, de ezek inscribált és így kiváltható jók voltak, s azon időben nem nagy értékük volt.

Köteles volt Töröcsvárát fentartani, megerősíteni, védszerekkel, őrséggel ellátni, a déli határszélt őriztetni, szorosokat bevágni, háborukor 12 jól felszerelt lovaskatonát állítani s azokat az ország, illetőleg Fejérvármegye zászlója alá küldeni. Ezek pénzértékét ki számítani nem lehet, de ezt kiegyenlíti a kilencz községből királyi taxa, szolgálatok és haszonberek czimén, úgy az erdőkből és havasokból bevett nem csekély jövedelem.

E várfentartási teher a töröknek Magyarországból kiszorítása után egészen megszűnt. Brassó csak várparancsnokot volt köteles tartani 1848-ig. 1755-től 1819-ig a kormányshéknél és Bécsben volt nagy befolyásánál fogva Töröcsvából nemesi uradalmat, községeiből urbéres jobbágyokat csinált, s a nagy várbirtokot minden várszolgálat nélkül sokáig birta. 1692. a szebeni országgyűlés törvényt hozott az iránt, hogy Brassó Töröcsvár után 12 lovas katonát állítson ki, de foganata nem lett. Százhusz év mulva az 1809-iki nemesi felkeléskor az országgyűlésen ismét indítványoztatott ez, de a szász követek azt felelték, hogy ők adnak egy század lovaszt a nemzet részéről, abban az is be foglaltatik. ²⁾ 1783. az erd. kir. kincstár (*Thesaurariatus Regius*) a királyi taxák elvonása által a fiskus megkárosítását s a birtokokhoz kötött föltételeknek nem teljesítését látván: Töröcsvár visszaváltására pert kezdett; de az udvar márcz. 29-iki rendeletével megszüntette, azon okból, hogy a törvény és legyőzhetlen akadályok a legtávolabbról sem nyujtnak ahoz reményt, hogy a kereset megállhasson, s a fejedelmi méltóságnak kissebbségére van az, hogy a fiskus, a kinek más perlekedők közt jó példával kell előljárni, hasonló alaptalan keresettel fáradságot és költséget okozzon. ³⁾ Erre megjegyezhető, hogy ily perek illetékes törvényszéke nem a kir. kincstár, de a *Productionale Forum*, a hol az ország legfőbb birái s legelső kormányfériai szoktak itélni, valamint az is, hogy ez II. József alatt, hr. Bruckenthal Sámuel erdélyi kancellársága

¹⁾ U. o. 8. l.

²⁾ Az 1809. évi *Erd. Országgyűlés Jegyzőkönyve*. Kolozsvár, 1831. ívrét 62—63. 93. ll.

³⁾ Brassó sz. kir. város urb. tulajdonát képező hajdani *Töröcsvári Uradalom* stb. 1882. 25. l.

korában történt, az osztrák és szász túlsúly befolyása alatt, a koronára és koronajavakra nézve legmostohább időben. E felsőbb helyről jövő ítélet jogi erejét tehát e szerént kell mérlegelnünk.

A végeredmény ez :

Brassó városa adott az ország fejedelmének a várszolgálat korában	50,000 frt — krt,
Cserébe visszaengedett 6 falut, a mit kárpótoltak a tulajdonává tett s teher nélkül birt egész Töröcsvár és falvai. A jobbágyaivá tett várért és falvakért az államtól és községektől váltságba kapott	690,431 » 76 ¹ / ₂ »
Természetben 21,798 hold 918 ³ / ₈ □ öl erdőt, havast és legelőt, ennek holdját 30 frtjával számítva	653,940 » — »
<hr/>	
együtt:	1.344,371 frt 76 ¹ / ₂ krt.

Ez busás visszafizetése s tekintélyes kamata a kölcsönzött pénznek és cserébe adott faluknak.

Brassónak sajtó útján közzétett per- és védirataiban sokszor ismételt azon dicsekedő jogmagyarázata, hogy ő magyar nemes s a Hétfalu székely és román népe urbéres jobbágy, tehát paraszt, tényleg érvényre jutott; a koronával dúsan megfizettettek nemcsak az adott pénzt, de egy századnál tovább nem teljesített kötelezettségét is. Brassó szerencséjével s jóllétforrásaival egy magyar törvényhatóság sem bír. A magyar állam és korona joggal várhat Brassó szászságától hálát és hűséget. Vajha ne hijában várná!

Mily okok birták rá a kormányt, hogy az 1871. LIII. t. cz. 82. §-a kijelölt utat elhagyta? — nem ismerem. Nem szólhatok hozzá. Hétfalu népének a kiegyezés megadta birtokában az állandóságot s további fejlődése alapját, a mit szorgalommal s takarékoság által gyarapíthat. Az idő és saját okossága kipótthatja neki azt, a mi most hiányzik, de okvetlen szükséges egy szebb jövő megalkotására. Azok a férfiak, a kik utóbbi időben ügyöket felvették s a kiegyezés munkálói voltak, akkor, midőn a törvényhozási uton való rendezés reménye végkép eltűnt, bármily esélyeket s bármily kedvező megváltási kulcsot és szabályt véve tekintetbe, rájuk nézve a lehető legjobbat, kivitelben a leggyakorlatibbat ajánlták, megérdemlik, hogy nevök a Barcaság *Csángó-földjén jó emlékezetben maradjon.*

JAKAB ELEK.